

Sjätte sinnet⁶

Konst i Västerås stift 2022

The Sixth Sense

Art in the Diocese
of Västerås

Konst som vidgar siktdjupet

Sjätte sinnet är Västerås stifts stora konstsatsning. Vart tredje år bjuder stiftet in konstnärer att ställa ut sin konst i ett antal utvalda kyrkor i Dalarna eller Västmanland. Samtidens konst tillför något ytterligare, genom att vara just samtida och konst. Konstnärerna i Sjätte sinnet skapar ny konst och det skakar om det invanda. Plötsligt framträder det som har funnits i kyrkorummet i århundraden på ett nytt sätt. Även konsten verkar bli påverkad av att finnas i kyrkans miljöer.

När Ingmar Bergman 1961-1962 spelade in Nattvardsgästerna valde han Torsångs kyrka som en av de centrala inspelningsplatserna. Kyrkans medeltida gråstensmurar dyker upp i filmen, liksom Dalälven intill. För interiörscenerna lät Bergman bygga en kopia av kyrkorummet i Filmstaden i Stockholm. Skickliga hantverkare skapade valven och väggarna som tillsammans med stora delar av den kopierade inredningen utgjorde en specialbyggd studio. Kyrkans gudstjänster och miljöer använde Bergman som djupdimension till de samtida och samtidigt eviga frågor han ville bearbeta i filmen.

Så som Ingmar Bergman använde Torsångs kyrka, fungerar kristen tro och kyrka: De ger djupdimensioner till livet här och nu. Det är årtusenden som öppnar sig i varje kyrkport eftersom kristen tro hämtar sin näring från varje århundrade mellan oss och vår civilisations gryning. I kristen tro blandas mångtusenåriga berättelser från Mellanöstern, där Mirjam dansar på Röda havets strand efter att hennes bror Moses lett det judiska folket till befrielse, med Gammal fäbodpsalm, Mariamonogrammen på koltarna i Idre sameby och kampen för HBTQ+ inom Svenska Kyrkans Unga.

Den här gången tar Sjätte sinnet plats i kyrkorna i Idre, Rättvik, Sollerön, Torsång, Våmhus samt i Storsäterns kapell. Tack till konstnärerna Tomas Colbengtson, Marita Haritz Svenson, Maria Koolen Hellmin, Inger Sannes, Karin Törnell och Anja Örn: Er konst vidgar siktdjupet när ni lodar ner i människolivets och årtusendenas djup. Genom er konst blir sikten klarare.

Mikael Mogren
Mikael Mogren, biskop

Foto: Åke Paulsson

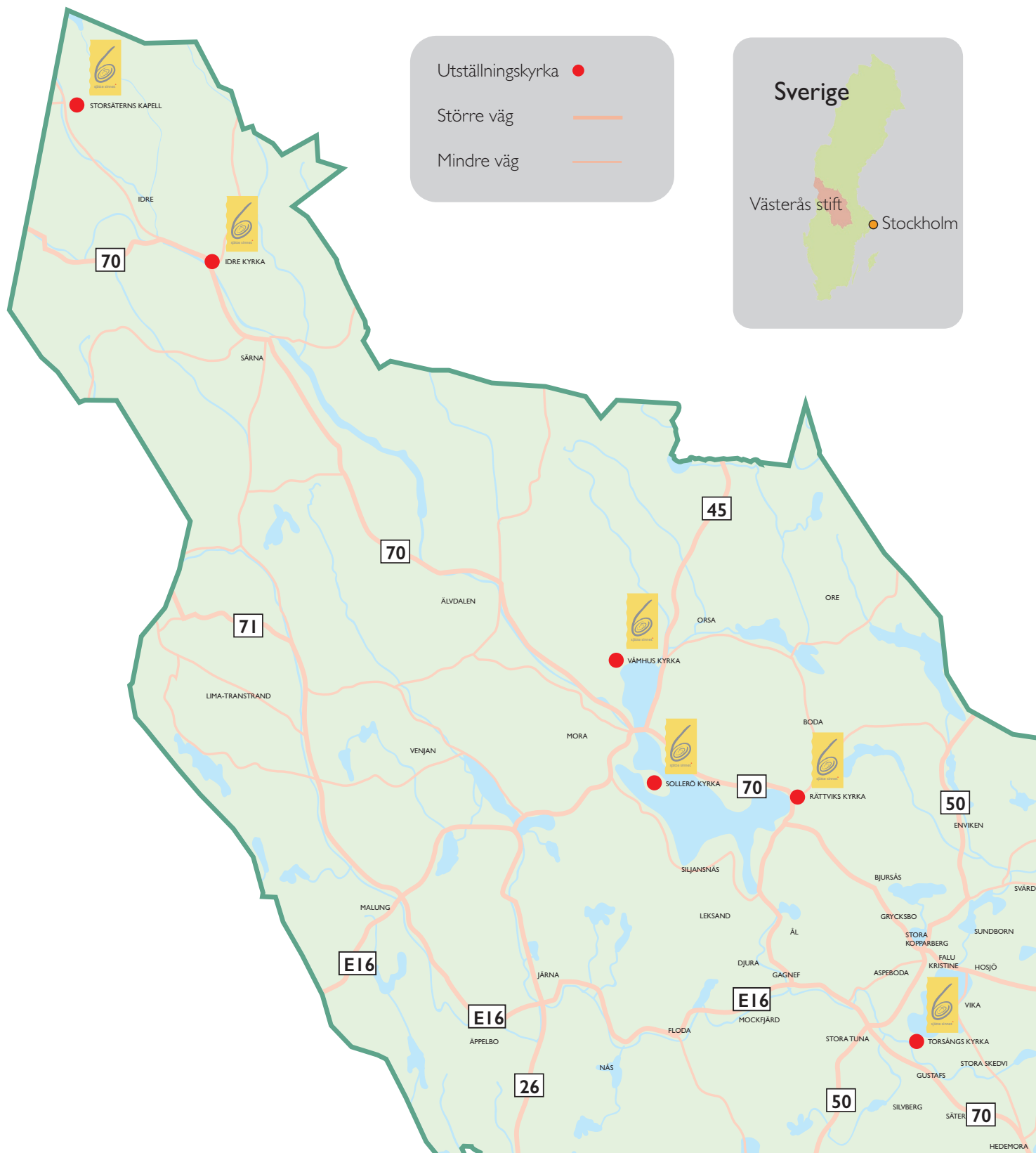
Bishop Mikael Mogren on the Sixth Sense

The Sixth Sense is Västerås diocese's major art event. Every three years the diocese invites artists to exhibit their art in a number of selected churches in Dalarna or Västmanland. Contemporary art adds something more, by being precisely contemporary and art. The artists in the Sixth Sense create new art and it shakes the familiar. Suddenly what has been in the church for centuries emerges in a new way. Art also seems to be influenced by the setting of the church.

When Ingmar Bergman filmed *Winter Light* in 1961-1962 he chose Torsång's church as one of the central filming locations. The medieval grey stone walls appear in the film as well as the Dalälven river nearby. Bergman used the services and the environment of the church as a deep dimension to the contemporary and at the same time eternal questions that he wanted to address in the film.

Ingmar Bergman used Torsång's church in the same way as Christian faith and church affect people: they give deep dimensions to life here and now. Millennia open up whenever we enter a church since Christian faith is nourished by every century between us and the dawn of our civilization. Thousands of years of stories from the Middle East, where Mirjam dances on the shores of the Red Sea after her brother Moses has led the Jewish people to liberation, are mixed in Christian faith with Old Shepherd's hymn, the Maria monograms on the frocks in Idre Sami village, and the fight for LGBTQ+ within the Church of Sweden's Youth.

This time the Sixth Sense takes place in the churches in Idre, Rättvik, Sollerön, Torsång, Våmhus and in Storsäterns chapel. Many thanks to the artists Tomas Colbengtson, Matilda Haritz Svenson, Maria Koolen Hellmin, Inger Sannes, Karin Törnell and Anja Örn: your art widens the depth of vision as you plunge into the depths of human life and millennia. Through your art the view becomes clearer.

Innehållsförteckning

Konst som vidgar siktdjupet/Introduction by the Bishop	5
Skörhet och styrka/Fragility and Strength	8
Sjätte sinnet – en exposé/Sixth Sense – an exposition	11
Konstnärerna/The Artists	12
Idre kyrka	14
Tomas Colbengtson	16
Torsånga kyrka	18
Inger Sannes	20
Våmhus kyrka	22
Matilda Haritz Svenson	24
Rättviks kyrka	26
Karin Törnell	28
Sollerö kyrka	30
Maria Koolen Hellmin	32
Storsäterns kapell	34
Anja Örn	36
Sjätte sinnet 2007-2019/Sixth Sense 2007-2019	38
Fakta/Facts	41
The Sixth Sense ⁶ – opening hours	42
Sjätte sinnet ⁶ – öppettider	44

Skörhet och styrka

Fragility and Strength

In the autumn of 2020, I started looking for churches and artists for the Sixth Sense 2022. The challenge is to find the right art for the room – and the right room for the art. I have found artistry with powerful experience – and art that is excellent in its performance. As a visitor you will meet contemporary imagery in churches with cultural heritage from different eras. The exhibition this summer in chapels and churches in the diocese of Västerås can be visited with curiosity and confidence. Six artists have described important matters.

Usually a work of art can't be interpreted with one message alone. And a design doesn't catch everything, but our experience of the work makes it come to life and become important. Even if it's only its beauty – its fragility. Art can evoke our emotions and ideas, give us recognition, motivate us and make us endure. Man knows about life's harshness, and the church can catch this by giving it shape and colour. Art can confirm both pain and euphoria. Artistic interpretations can confirm an experience, give understanding of what's human in the world, but also give a name to the intangible.

Foto: Oskar Kullander

När jag hösten 2020 började sondera kyrkorum och konstnärer inför Sjätte sinnet 2022 drogs jag till stämningar i rummet och det gestaltade i konsten. Utmaningen är att hitta rätt konst till rummet – och rätt rum till konsten. Jag har funnit konstnärskap som har starka erfarenheter med sig – och konst som är förträfflig i sitt utförande. Som besökare får du möta samtidens bildspråk i kyrkorum med kulturarv från olika tider. Sommarens utställning, i kapell och kyrkor i Västerås stift, kan besökas med nyfikenhet och tillförsikt. Sex konstnärer har där beskrivit angelägenheter:

Vi vill alla – var och en – försöka vara en så god människa som möjligt, med allt vad det innebär att vara levande. Till kyrkorummet och till konsten kommer vi med hela vårt jag, våra sorger och glädjeämnen, våra dilemman och vår humor. I kyrkor finns bildkonst från olika epoker, och varje verk säger något om hur människor har tänkt kring att vara en god människa och vari det gudomliga ligger. Om och om igen försöker människan i bilder beskriva det mänskliga, vår relation till varandra och till själva varandet. Utgångspunkten är alltid där människan själv står, i tiden och rummet.

Konstverk kan oftast inte uttolkas med ett budskap allena. Och en gestaltning fångar inte allt, men i vår upplevelse av verket, får

det liv och betydelse. Om det så bara är skönheten – skörheten. Konsten kan väcka känslor och tankar i oss, ge igenkänning, motivera oss och få oss att orka. Människan har kunskap om livets kärvhet, och kyrkorummet kan fånga upp det genom att låta det få form och färg. Konsten kan bekräfta både smärta och eufori. Årets konstnärer är mycket ambitiösa i sina fokusområden, och det i sig skapar ödmjukhet. Konstnärliga gestaltningar kan vara bekräftelse av en upplevelse, ge insikter om det mänskliga i världen, men också benämna det ogripbara.

Många människor gör Sjätte sinnet till en så fantastisk händelse. Ambitiösa konstnärskap. Engagerade församlingar som ser möjligheterna i en spännande konstssommar. Vana – och ovana – kyrkobesökare, i alla åldrar. Tack till alla som med kunskande, engagemang och konstruktiv attityd skapar – och kittlar – Sjätte sinnet!

May Lindholm, konstnär
Curator för Sjätte sinnet 2022

► Stillbild från kortfilmen *Till minnet av en älv av Anja Öm*. Skanna QR-koden för att se filmen.

Sjätte sinnet – en exposé

Foto: Trons

Svenska kyrkan i Västerås stift skapade Sjätte sinnet för att ge konst från vår egen tid betydelsefulla platser i kyrkor. Ingen vet – och alla anar – vad

det Sjätte sinnet är: Det som tillför tillvaron ännu en dimension utöver vad vi självklart kan se, höra, lukta, smaka och känna – kanske förmimelse av en helhet som rör strängar djupt inom oss. Konsten – liksom livets stora frågor – talar direkt till oss som människor; utan att fråga efter tillhörighet eller traditioner.

Sjätte sinnet är ett sätt att vara folkkyrka. Så länge människan har varit kristen har hon engagerat bildkonstnärer för att gestalta vägval och möjligheter. Konst kan ge skönhet, ro och behag – få oss att se bortom orden och det sakligt fattbara. Konst kan gripa tag, ställa trotsiga frågor; få oss att vakna och med nya ögon se på oss själva, på meningen med livet – kanske rentav låta oss ana trons hisnande perspektiv.

När kyrkorum från olika epoker öppnas för samtidens konst sker något stort. Människor strömmar till; fler, och delvis andra än vi som är trogna kyrkobesökare. Den som deltar i gudstjänst får ännu en dimension att beröras av. De många som kommer för konstutställningens skull, möter också det andliga rummet som talar genom arkitektur, material och äldre konst. I vårt nu, nås vi alla av den möda,

de drömmar och den kristna tro som finns hos människor som en gång skapade kyrkobyggnaden.

Sjätte sinnet bekräftar Svenska kyrkans höga ambitioner i arbetet med samtidskonst. Sjätte sinnet är samtidigt ett sätt att motivera människor, med olika bakgrund och kultur; att stiga in i det fantastiska kulturarv som Sveriges kyrkor är: Enligt kulturmiljölagen ska Svenska kyrkan vårda och underhålla kyrkobyggnaderna. Kulturarvet tillhör alla. Sjätte sinnet bidrar till att göra det levande och lockande.

Sjätte sinnet hade premiär år 2007, från start i god samverkan med de offentliga konstverksamheterna i regionerna Dalarna, Västmanland och Örebro län. Konstutställningen återkommer vart tredje år. Före sommaren 2022 har fyrtionio konstnärer medverkat, i nästan lika många kyrkorum. Gensvaret från årets sex inbjudna konstnärer är mycket stort, och de flesta av dem visar för första gången verk i kyrkorum.

För Svenska kyrkan i Västerås stift är det självklart: Samtidens konst hör hemma i samtidens folkkyrka.

Karin Perers

Ordförande i gruppen för Sjätte sinnet

Sixth Sense – an exposition

The Church of Sweden in the diocese of Västerås created the Sixth Sense to give art from our own time significant places in churches. Nobody knows, but everyone has an idea of what the Sixth Sense is: that which adds another dimension to life beyond what is obvious to see, hear, smell, taste and feel – perhaps an impression of a whole that touches strings deep within us. Art – like the great questions of life – speaks directly to us as human beings, without asking for belonging or traditions.

The Sixth Sense is a way of being a folk church. When churches from different eras open up to contemporary art something great happens. More people come flocking, not only faithful churchgoers. Those who participate in worship can be touched by yet another dimension. All those who come for the art exhibition also meet the spiritual aspect of the church, speaking through architecture, material and older art.

Sixth Sense is a way to motivate people with different cultures and backgrounds to step into the fantastic cultural heritage of Sweden's churches. According to the Cultural Environment Act the Church of Sweden must care for and maintain the church buildings. The cultural heritage belongs to everyone.

Konstnärerna

Tomas Colbengtson *Idre kyrka*

Verksam i Stockholm och Tärnaby, född 1957 i Björkvattnet, Tärnaby. Han är utbildad vid Konstfack, där han nu är adjunkt i grafik. Under tio år var han Resident Artist vid Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm. I snart trettio år har hans konst förmedlat samiska erfarenheter: Colbengtson medverkar i internationella utställningar; just nu i Arctic Highways, med premiär i Washington DC och sedan flerårig turné med verk av konstnärer; komna ur ursprungsfolk i Sapmi, Kanada och USA.

www.colbengtson.com

Foto: Nils Agdler

Karin Törnell *Rättviks kyrka*

Verksam i Stockholm, född 1966 i samma stad. Karin Törnell inledde sina konstnärliga studier vid Hantverkets folkhögskola i Leksand, på keramiklinjen. Vid Konstfack tog hon sedan Master of Fine Arts inom keramik och glas, följt av studier vid California College of the Arts i San Francisco. Hon är representerad i Nationalmuseum, Röhsska museet m.fl. och verk finns i offentliga miljöer. Till nya tågstationen Stockholm City har Karin Törnell gjort en mycket uppmärksam och uppskattad konstnärligt gestaltad passage.

www.tornell.se

Foto: Peder Björkregren

Inger Sannes *Torsångs kyrka*

Verksam i Gnesta i Södermanland och Pietrasanta i Toscana i Italien, född 1953 i Sandefjord i Norge. I mormor har hon funnit sitt material, och sedan mer än tjugo år är hon verksam som konstnär. Hennes skulpturer visas över hela världen. Verk finns permanent placerade bland annat i Sverige, Norge, Virginia i USA och Hong Kong. Inger Sannes, med bakgrund som sjuksköterska och chef, tillhör Konstnärernas Riksorganisation, KRO, samt Svenska Skulptörsförbundet där hon också har varit ordförande.

www.inger-sannes.se

Foto: Ilana Sabbatini

Maria Koolen Hellmin *Sollerö kyrka*

Verksam i Stockholm och har ateljé i trakten av Skinnskatteberg, född 1958 i Västerås. Maria Koolen Hellmin är utbildad vid Konstfack och Konsthögskolan i Stockholm. Hon medverkar i utställningar i Sverige och internationellt, och hennes verk finns som offentlig konst bland annat i universitet, vård- och trafikmiljöer. Hon har även varit lektor och professor vid Konstfack och därtill i många år arbetat som konstkonsult och projektledare för konstnärlig gestaltning i offentliga miljöer. Koolen Hellmin formar varje verk unikt, med lyhördhet för platsens dynamik.

www.koolenhellmin.se

Foto: Frank Koolen

Matilda Haritz Svenson *Vårhus kyrka*

Verksam i Siljansnäs, född 1982 i Gustafs. Hon är utbildad vid Högskolan för Design och Konsthantverk i Göteborg, där hon har examen som Master of Fine Arts. Hon har också studerat vid International Ceramics Studio i Kecskemét i Ungern. Matilda Haritz Svenson arbetar med handbyggda keramiska skulpturer; de flesta är vedbrända i ugn utomhus. Hon skapar sammanhang mellan olika objekt och inbjuder till samspel med oss som ser konsten.

www.matildaharitzsvenson.com

Foto: Stefan Andersson

Anja Örn *Storsätterns kapell*

Verksam i Luleå, född 1972 i Stockholm och uppvuxen i Skåne. Anja Örn är intresserad av skärningspunkter i miljöer; mellan stad och natur; mellan industri och landskap – och vad som händer när människan bygger om naturens förutsättningar. Hon tillhör konstnärgruppen Norrakollektivet och driver tillsammans med andra konstnärer Galleri Syster i Luleå. Örn är representerad i Moderna Museet och har gjort konstnärliga gestaltningar i en rad offentliga miljöer; inte minst i Norrbotten.

www.ratdragonproduction.se

Foto: Tomas Örn

The Artists

Tomas Colbengtson *Idre church*

Active in Stockholm and Tärnaby, b.1957 in Björkvattnet in Tärnaby. He is educated at the University College of Arts, Crafts and Design where he is now an assistant master of graphic art. During ten years he was a Resident Artist at the Royal Institute of Technology in Stockholm. For almost thirty years his art has conveyed Sami experiences. Colbengtson takes part in international exhibitions, at the moment in Arctic Highways, opening in Washington DC and then touring for several years with works by artists originating from indigenous people in Sápmi, Canada and the US.
www.colbengtson.com

Photo: Nils Agdler

Karin Törnell *Rättviks church*

Active and born in Stockholm 1966. Karin Törnell began her artistic studies at the Folk High-School for Handicraft in Leksand in the ceramics course. At the University College of Arts, Crafts and Design she then had a Master of Fine Arts in ceramics and glass, followed by studies at the California College of Arts in San Francisco. She is represented in the National Gallery, the Röhsska Museum and many others. Works can also be found in public environments. For the new train station Stockholm City, Karin Törnell has created a very appreciated artistically designed passage which has attracted much attention.
www.tornell.se

Photo: Agnes Stuber

Inger Sannes *Torsångs church*

Active in Gnesta in Södermanland and Pietrasanta in Toscana in Italy, b.1953 in Sandefjord in Norway. In marble she has found her material and since more than twenty years she is active as an artist. Her sculptures can be seen all over the world. Works are permanently placed in Sweden, Norway, Virginia in the US and Hong Kong among other places. She has a background as a nurse and manager. She is a member of the Artists' National Organisation (KRO) and also the Sculptors' Union where she has been chairman.
www.inger-sannes.se

Photo: Ilana Sabbatini

Maria Koolen Hellmin *Sollerö church*

Active in Stockholm. She has her studio in the vicinity of Skinnskatteberg, b. 1958 in Västerås. Maria Koolen Hellmin is educated at the University College of Arts, Crafts and Design and the Academy of Fine Arts in Stockholm. She participates in Swedish and international exhibitions and her works can be found as public art in universities, care units and traffic environments. She has been a senior mistress and professor at the University College of Arts, Crafts and Design. For many years she has worked as an art consultant and project leader for artistic design in public environments.
www.koolenhellmin.se

Photo: Frank Koolen

Matilda Haritz Svenson *Väarhus church*

Active in Siljansnäs, b.1982 in Gustafs. She is educated at the College of Design and Fine Arts in Gothenburg where she has a degree as a Master of Fine Arts. She has also studied at the International Ceramics Studio in Kecskemét in Hungary. She works with handmade ceramic sculptures, most of them burnt in a wood-fired kiln outdoors. She creates a connection between different objects and invites the observer to interaction.
www.matildaharitzsvenson.com

Photo: Stefan Andersson

Anja Örn *Storsäterns chapel*

Active in Luleå, b.1972 in Stockholm and grew up in Skåne. Anja Örn is interested in the points of intersection in environments; between town and nature, industry and landscape – and what happens when man reconstructs the conditions of nature. She belongs to the group of artists called "Norra kollektivet" and together with other artists she runs "Galleri Syster" in Luleå. Anja Örn is represented in the Museum of Modern Art and has created artistic designs in a number of different public environments, quite a few in Norrbotten.
www.ratdragonproduction.se

Photo: Tomas Örn

Idre kyrka

Berg och dalar lofve Herren. Så lyder inskriptionen på 1768 års kyrkklocka. När klockan ljuder för första gången är det länge än tills fjällturismen kommer att omdana trakten och lång tid har redan gått sedan första gången ortsborna fått fira gudstjänst här.

Hit till Idresjöns strand hade korset kommit tidigt, sannolikt redan under medeltiden. Det var kanske från väster man vandrat hit för att bryta ny mark, från de mer uppvandrade vägarna i Norge. Men det här var också en tid när gränsstolparna hade annan utstakning, när Idre-Särna tillsammans med Jämtland och Härjedalen fortfarande tillhörde Norge. Idre och Särna hörde som annex tillsammans med Trysil, till Elverums prästgäll och Hamars stift. Fast det där med gränser var kanske inte det viktigaste. Berg och dalar hade Herren lovat och det var det man funnit. Det fick räcka med detta.

Den nuvarande kyrkan är den fjärde i ordningen. De tre första kan sägas ha tillkommit i strid, endera i strid med det bistra klimatet eller under ofredsår, medan den fjärde reste sig ur de andras aska. Här lär ha funnits ett mindre kapell sedan senmedeltiden, ett kapell som byggs till, lappas och lagas för att till slut duka under för tidens tand. När kapellet väl rivs 1831 har man länge sökt få till stånd en nybyggnation, men det timmer som fällt ruttar bort i ofreden i slutet av 1700-talet. Istället dröjer det tills 1842 innan en ny kyrka står klar. Då har nytt timmer fällt och i all hast fraktats till kyrkplatsen för att samma år timras upp.

Det råa timret börjar snart vrida sig och snart står det klart att det stundom bistra klimatet ute också letar sig in i bänkarna och in under yllekläderna. En tredje kyrka tar plats där invid sjön, men byggnationen sker till ljudet av spadarna från skyttegravarna nere på kontinenten och när hon invigs 20 september 1914 har världen kastats in i sitt ditintills största mörker. Den tredje kyrkan brinner hastigt ner 1925. Klockorna räddas. Och man låter dem klämta och ringa in i åtta år, tills en ny kyrka rest sig ur askan. En vit kyrka med ett stort, markerat kyrktorn, som en fyrbåk där vid sjökanten. Där uppfifrån ljuder alltjämt 1768 års kyrkklocka till det som blev utlovat, den ringar över skogar, berg och dalar.

Idre church

Berg och dalar lofve Herren (Mountains and valleys the Lord promised). Those are the words inscribed on the church bell from 1768. When the bell tolls for the first time, it is yet a long time until the mountain tourism will redefine the landscape.

Here, by the shores of the Idre lake, the Cross arrived early, probably as early as the Middle Ages. It's easy to assume that people came from the west, from the already beaten tracks beyond the mountains, to break new ground. Back then the region of Idre-Särna was a part of Norway, along with Jämtland and Härjedalen. Idre-Särna became a chapelry to Elverum parish in the diocese of Hamar. Although borders may not have been that important. The Lord had promised mountains and valleys, and mountains and valleys they found here.

The current church is the fourth in order to be built here. The first three, one could say, were erected in times of battle, either with the grim weather or during wartime and unrest, whilst the fourth arose from their ashes. The first chapel was probably erected during the late Middle Ages. It was patched and repaired until it finally succumbed to the harsh climate. Timber for a new church had been gathered in the late 18th century but it rotted away during the time of unrest in the late 1700's and beginning of the 1800's. The chapel was demolished in 1831, but it wasn't until 1842 that the new, second church, was completed. This church was poorly built and soon the climate inside the church was as harsh as outside. The third church was erected nearer to the lake. But when it is inaugurated on September 20, 1914, it is to the sound of the great war down on the continent. The church catches fire in 1925, but the bells are saved. The fourth church, the current one, arises from the ashes in 1933. A white church with a distinct tower, like a beacon there at the shore. From up there the bell from 1768 still tolls over what was promised; the mountains and the valleys.

Tomas Colbengtson

Genom Sjätte sinnet tar den samiska trumman plats vid altaret i Idre kyrka. Konstnären Tomas Colbengtson är – precis som samerna i Idre – sydsame. Trumman i gjutet glas har solsymbolen i centrum. Formen är hämtad från en trumma som år 1723 berövades samerna i Åsele lappmark. Det svenska storsamhället slog till. Dåtidens svenska kyrka tolererade inte traditioner och ting ur den samiska religionen. – Genom konstverket möts sinnebilderna för samisk religion – trumman – och kristna symboler på jämlika och demokratiska villkor, säger Tomas Colbengtson. Mitt bidrag i Sjätte sinnet är en försoningsgest – ett gensvar på den ursäkt som Svenska kyrkan nu har uttryckt till oss samer. Det är dags att vi sträcker ut händerna till varandra.

– I själva verket är det samiska och det kristna sammanflätat sedan århundraden. Samer är i regel kristna och så har det varit i många generationer. Den samiska vördnaden för naturen handlar om hela skapelsen – och om människans samspel med planetens förutsättningar.

Solen i trummans centrum är den samma som på den trehundraåriga trumman. Övriga gestalter är komna ur Tomas Colbengtsons egen bildvärld. Var och en bär berättelser från samiska folk. Ovan den horisontella linjen finns gudarnas värld. Därunder dels vår egen värld, dels en mer mångtydig. Mannen som blickar in, är konstnären själv. Trummans form följer med till ett annat verk, på garvad renhud med insydda mässingsringar.

– Det var förenat med dödsstraff att som same ha en ceremonitrumma. Men kyrkan, som lade beslag på dem, kom – paradoxalt nog – att bidra till att bevara det samiska kulturarvet. Trummor och andra traditionsbärande föremål eldades inte upp, utan användes som handelsvaror eller internationella gåvor och många finns nu i museer eller samlingar. Till och med hos påven finns en samisk trumma – en gåva redan före reformationen. Tomas Colbengtsons verk visas i dag i flera världsdelar. Han vill att hans konst ska synliggöra ett ursprungsfolks historia och samtid – och väcka tankar om framtid.

Nu säger Tomas Colbengtson så här:

– Sjätte sinnet är en av de viktigaste utställningarna som jag har gjort. Mina verk representerar här en viktig grupp människor som jag både starkt känner för och själv är en del av: Sydsamerna.

Tomas Colbengtson

Through the Sixth Sense the Sami drum takes its place at the altar in Idre church. The artist Tomas Colbengtson is southern Sami – just like the Sami in Idre. The drum in cast glass has the sun symbol in the centre. The shape is derived from a drum which the Sami in the Åsele Sápmi region were deprived of in 1723. The Church of Sweden of that time didn't tolerate traditions and objects from the Sami religion. If a Sami had a ceremonial drum he could be sentenced to death.

Tomas Colbengtson says that through this work of art the image of the Sami religion – the drum – meets Christian symbols on equal and democratic terms. My contribution to the Sixth Sense is a gesture of reconciliation – a response to the apology that the Church of Sweden has now expressed to us Sami. It is time for us to reach out to each other.

– As a matter of fact the Sami and the Christian have been interlaced for centuries. Most Sami are Christians and have been for many generations. The Sami reverence for nature is about the whole creation – and about man's interaction with the conditions of the planet.

Among the works in Idre church there is also a Sami girl, dressed in red. She appears on a large, shiny stainless steel plate. Women's position in Sami religion is strong. She symbolizes life as it is and life to be: the Earth. The very first mother; her daughters and granddaughters. With the Christian faith more women of great importance were added, not least the Virgin Mary and her mother Anna.

Tomas Colbengtson's works are shown today on several continents. He wants his art to make visible the history and the present of an indigenous people – and to evoke thoughts about the future.

He says that the Sixth Sense is one of the most important exhibitions that he has been part of.

– Here my works represent an important group of people who are close to my heart and of whom I am also a part: the southern Sami.

Torsånga kyrka

Den inbitne cineasten har sett kyrkan skymta förbi i Ingmar Bergmans *Nattvardsgästerna*. Den tvivlande pastor Thomas ber Herrens bön medan ett tunt istäcke driver längs med Runn en mycket kall novembormorgon. I fonden Torsånga kyrka, oändligt gammal, ja nästan evig. Lika evig som Torsånga kyrka ter sig genom Sven Nykvists kameralins, lika evigt har den varit ett nav och en mötesplats för människor. Stenkyrkan är med sin placering på näset mellan Runns och Ösjöns utflöde i Dalälven en självklar mötesplats. Inte minst förr när vattendämnarna var de viktigaste kommunikationslederna, men också senare med flottningen. Runt kyrkan löper en bastant stenmur, kraftig nog att hålla Runn stängd när vattenståndet är högt. I anslutning till kyrkotomten står en spånklädd klockstapel från 1600-talets mitt.

Ortnamnets förled avslöjar att Torsång troligen varit en gammal kultplats, att den skulle varit en offerplats för Tor. Att det efter kristendomens intåg anläggs en kyrka på den gamla kultplatsen understryker platsens betydelse av knutpunkt.

Torsånga kyrka, byggd under 1300-talet, är en av Dalarnas äldsta. Den är exteriört inte nämnvärt förändrad från medeltid till idag. Men forskningen har länge antagit att stenkyrkan måste ha föregåtts av en träkyrka. Om det skvallrar en del av kyrkans inventarier, som foten till dopfunten i gotländsk kalksten från 1200-talet. Den äldre träkyrkans vara eller icke vara har dock varit svår att belägga med säkerhet.

I samband med Västerås stifts kunskapsprojekt *Medeltida taklag i Västerås stift*, gjordes en märkvärdig upptäckt i klockstapeln av de timmermän som var anlitade som experter. Det timmermännen såg var att delar av klockstapelns konstruktion var återanvänt och hade en helt annan ytbehandling från de yxor som huggit fram formen än det sätt som var brukligt på 1600-talet. En dendrokronologisk undersökning kom att visa att fällningsåren för de återanvända delarna kan dateras till 1267–1283. Spåren av hantverkarens yxhugg finns bevarade för evigheten och kunskapen om immateriella hantverks-traditioner var det som till sist slöt cirkeln, att detta var de fysiska spåren av den gamla träkyrkan man så länge letat efter.

Yxhugg eller Torsång genom Bergmans öga blir till möten med den dåtid som ekar till idag.

Torsång church

The observant cinephile has maybe seen a short glimpse of the church in the very beginning of Ingmar Bergman's *Winter Light*. In the scene pastor Thomas prays the Lord's prayer while a thin blanket of ice drifts along Runn on a very cold November morning. In the background Torsång's church can be seen, infinitely old, almost eternal.

As eternal as Torsång's church appears through Sven Nykvist's camera lens, as eternal the very site has been as a place for meeting. With its location on the neck of land between Runn's and Ösjön's outflow into Dalälven, the stone church is an obvious meeting place. Not least in the old days when the waterways were the most important routes of communication, but also later when Torsång was a hub for log driving. A solid stone wall encloses the church, strong enough to hold Runn from flooding. Adjacent to the church stands a wood shingle covered belfry that dates from the mid-17th century.

The name Nykvist's indicates that the site probably was an old place of worship for Thor, the God of thunder. The fact that the church was built over the pagan site underlines the importance of the place as a place for meeting. Torsång's church, built during the 14th century, is one of the oldest in Dalarna. But research has long assumed that the stone church must have been preceded by a wooden church. That would explain items older than the stone church, still preserved today, such as the foot of the baptismal font made of Gotlandic limestone from the 13th century. Whether or not a wooden church has really existed, has been difficult to prove with certainty.

During the project *Medieval Roofing in the diocese of Västerås*, a remarkable discovery was made in the belfry's by the carpenters who were hired as experts. What the carpenters found was that part of the belfry's wooden construction had been reused and had a completely different surface treatment than the way that was customary in the 17th century.

Inger Sannes

– I livet som pågår sker händelser som du inte kan påverka. De kan vara oönskade, smärtsamma, och samtidigt ge lärdomar som förändrar framtiden. Vi får inte rädas livserfarenheter som växer fram ur det svåra.

Inger Sannes talar av egen erfarenhet. När hälsa och hopp hade prövats i hennes familj, fann hon återhämtning och en ny framtidsväg under ett sabbatsår i Italien. Konstnärsdrömmarna, som hon redan som tonåring hade lagt åt sidan, fick ny näring i samspelet med en maestro bland italienska skulptörer: I studion i Carrara, marmorns himmelrike på Jorden, erfor hon att hon hade kommit hem. Efter bara fyra månader som lärling, bjöds hon att ställa ut sina skulpturer: – Den vita marmorn har en lyskraft i sig, säger Inger Sannes. Under år miljoner har planetens kontinentalplattor på just den här platsen pressat samman kalksten som genom metamorfos bildar marmor: Marmorn har en genomsiktighet som – stenens tyngd till trots – förmedlar lätthet.

I arbetet med marmor erfar Inger Sannes att formerna kommer till henne. De blir till i själva mötet mellan konstnären och materialet. Stenen fordrar långsamhet och fokusering. Många av Sannes skulpturer för tanken både ut i galaxerna och in i skapelsens innersta, i frön som gro, i foster som är i vardande. Titlarna visar samma vidsynhet. I Sjätte sinnet får vi se *Skapelse* och *Il passagio*.

– I livets prövningar kan människan få djupare kontakt med sig själv, tänker konstnären. Det kan ge tillit, mod att vara den man är, och det – i sin tur – skänker trygghet i mötet med andra. Att våga visa sin svaghet, är tecken på styrka.

Inger Sannes har nu verkat som skulptör i över tjugo år. Hennes verk finns vida över världen, och hon arbetar återkommande med verk för offentlig miljö, senast till åminnelse av offren i den svåra flygolyckan i Umeå. I unga år utbildade hon sig till sjuksköterska, och med sig har hon erfarenheter av att vara både chef för ett norskt barnsjukhus och ledare för förändringsarbete inom ett internationellt dataföretag. Sin breda kompetens har hon ställt till förfogande för det svenska skulptörsförbundet, som ordförande i sex år. I Torsångs kyrka för Inger Sannes skulptur *Skapelse* dialog med stenar i medeltidens arkitektoniska skönhet.

Inger Sannes

– In your life things happen which you can't have an influence on. They may be unwanted and painful, but at the same time provide lessons which change your future. We must not fear life experiences that grow out of the difficult.

Inger Sannes speaks from experience. When health and hope had been tested in her family she found recovery and a new way forward during a gap year in Italy. Her dreams of becoming an artist, which she had given up as early as in her teens, were revived in the interaction with a maestro among sculptors. In a studio in Carrara, the kingdom of marble on Earth, she felt that she had returned home.

She says that the white marble has a luminosity in it. Marble has a transparency which gives the impression of being light despite the weight of the stone.

In her work with marble Inger Sannes experiences that the shapes come to her. They are created in the very meeting between the artist and the material. The stone requires slowness and focus. Many of her sculptures bring the thought both out to the galaxies and into the innermost being of creation, into seeds that sprout, into fetuses that are in the making. The titles reflect the same width of perspective. In the Sixth Sense we can see Creation and *Il passagio*. She thinks that when you are tested by life you can have a deeper contact with yourself. Having the courage to show weakness is a sign of strength.

Inger Sannes has been working as a sculptor for over twenty years. At a young age she trained as a nurse and she has the experience of being both head of a children's hospital in Norway and manager of an international computer company. In the church of Torsång her sculpture Creation has a dialogue with stones of medieval architectural beauty.

Våmhus kyrka

Våmhus kyrka är ett barn av sin tid. I en bygd med gamla anor, är den ett bra exempel för den brytningstid som infann sig årtiondena omkring år 1800. Det är i arkitekturen som brytningstiden materialiseras och får kropp. I arkitekturhistorien brukar man dela in kyrkobyggnadskonsten i ett antal olika tidsperioder, där varje period skiljer sig från den föregående genom form och funktion. Respektive tidsperiods formspråk kommer av samhällsförändringar och ändrat liturgiskt bruk. Våmhus kyrka uppförs 1780–1794 och ersätter då en mindre kyrka från 1635. Dess tillkomst infaller under nyklassicismen (1760–1860), som stilmässigt går tillbaka till antiken och ska ses som en motreaktion till barockens och rokokons överdekorerade rum.

Nationen är då stadd i rejäl tillväxt. Mellan 1760–1860 ökar befolkningen från 1,9 miljoner till 3,8 miljoner och det är främst på landsbygden ökningen sker. Av de drygt 700 nya kyrkor som uppförs i Sverige för att husera den växande befolkningen byggs 23 i Dalarna, en ökning med 41 %. Husförhörlängderna visar att läskunnigheten var allmän redan omkring 1760, men att åtminstone 90 % kunde läsa år 1800. I gudstjänstordningen får predikan en allt större vikt. Det talade och det lästa gör kyrkorummet till en lärosal och ett auditorium. Det gör också att de äldre kyrkorna, med små fönster och dålig belysning, snabbt blir obrukbara för den nya ordningen.

I Våmhus kyrka, liksom de otaliga systerkyrkor som samtidigt byggs runt om i Sverige, förkroppsligas de nya idealen. Den stora byggnadsvolymen utmärks av väl tilltagna fönster; av fasadens släta och odecorerade putsytor; det brutna valmade taket och ett torn med huv eller lanternin. Schemat går igen i alla kyrkor från tiden. Ibland återfinns en rusticerad kring portalen, hömkedjor eller lisener som rytmiskt delar in fasaden.

Invändigt flödar det himmelska ljuset in genom fönstren och ut över bänkhavet. Här skulle ordets kraft verka utan att störas, varför väggar och tak är rena utan distraherande dekor eller bildmotiv. Som för att extra förtydliga de nya idealen är dekor endast samlad till kyrkorummets tre brännpunkter; altaret med dess prydnad, predikstolen och orgeln. I Våmhus är allting unikt, men tittar vi noga känner vi genast igen dess 700 syskon runt om i Sverige.

Våmhus church

In the history of architecture, church architecture in Sweden is divided into several styles spanning over a certain period, where each period differs from the previous in form and function. Church architecture has evolved over a long time responding to changing beliefs, practices and local traditions. Våmhus church was built 1780–1794 and is a perfect example of churches built in neoclassical style (1760–1860). Neoclassical architecture was a counter reaction to the excesses of the previous Baroque and Rococo style and aimed to return to a more authentic, purer and more modern classical style.

Between 1760–1860 Sweden is in a time of growth. The population increases from 1.9 to 3.8 million and most of them live in rural areas. Just over 700 churches are erected, 23 of which are in Dalarna. Historical documents tell us that literacy is common and widespread as early as in the 1760's and that at least 90 % of the population is literate at the beginning of year 1800. In the new liturgical practice, the sermon becomes more significant. The spoken, and the read, turns the church into a classroom and an auditorium. Older churches, with small windows and poor lighting, soon became inadequate.

Våmhus church, as well as the numerous churches built in Sweden at the same time, embodies the new ideals. The great volumes of the churches are distinguished by big windows, clean and undecorated facades, curb roofs and a tower with a lantern. Other common elements are rustication at the base, quoins and lesenes that rhythmically divide the façade vertically.

The interior is flowing with the heavenly light. The walls and ceiling are clean and undecorated so as to make room for the Word. To further increase the new ideals the only décor in the room is centered to three focal points, the altar, the pulpit and the organ. Våmhus church is truly unique.

Matilda Haritz Svenson

Vid besöken i Våmhus möter Matilda Haritz Svenson den levande traditionen med bomärken. Bomärken och kyrkans egna kulturhistoriska uttryck är tankar som hon tar med sig till ateljén där hon formar sina skulpturer:

– I kyrkan finns spår av människor som har verkat långt före oss, säger Matilda Haritz Svenson. Jag känner ödmjukhet inför det arbete som utfördes när den restes, och respekt för kyrkofriden som fanns förr. I Våmhus kyrka finns brudkronan, formad av hårkullor i unikt konsthantverk, bomärken finns på en matta i sakristian och jag anar inspiration från socknens korgarbeten i räcket uppe vid orgeln.

Matilda Haritz Svenson arbetar i lera som bränns i vedeldad ugn ute på gården. Hennes skulpturer får på magiska sätt liv – genom ljuset som letar sig fram i hålrum, genom rörelser som sätts i gång när besökaren drar i ett snöre, genom samspel med gestaltningar i form av dans och teater: Under sommaren med Sjätte sinnet blir också kyrkans andakter och musik parter i dialogen.

Redan i vapenhuset väntar skulpturer; i ett stort tittskåp. Där står gestalter – var och en med sitt unika uttryck, sin pondus, sin undran. Några ruvar på en hemlighet, att de faktiskt kan röra på sig. Kanske kommer rörelsen till i växelverkan med en besökare som vevar eller drar via ett handtag. Installationen lockar oss alla till delaktighet i själva verket. Som ackompanjemang finns det fantastiska medeltida taket som sparades när det gamla kapellet revs och togs tillvara i det nya, mäktiga kyrkobygget.

Matilda Haritz Svensons skulpturer finns också i kyrkorummets djupa, färgade fönsternischer: Det är former som öppnar sig och kan sila solens strålar. Kanske leds tanken till byggnader och därmed bomärkena som konstnären har iakttagit i omgivande bygd. Sommaren med Sjätte sinnet i Våmhus börjar med skolbarnens äventyr i *Att rymma med en cirkus*. Det är Matilda Haritz Svensons lekfulla cirkusföreställning om några skulpturers längtan att frigöra sig från sina fasta former – och ett fascinerande exempel på hur gränsöverskridande konstnären verkar. I nästa steg välkomnas barnen – och förstås alla intresserade vuxna – till kyrkan, där samtidskonsten möter både dem och bygdens kulturhistoriska arv. *En glad bäck* heter Marita Haritz Svensons konstnärliga gestaltning på en innergård i nya Karolinska sjukhuset i Solna. I kraftfältet mellan lekfullhet och allvar skapar hon konst som engagerar och berör.

Matilda Haritz Svenson

When visiting Våmhus Matilda Haritz Svenson meets the living tradition of owners' marks. These marks and the church's own cultural-historical expressions give her ideas that she uses in the studio where she creates her sculptures for the Sixth Sense.

Matilda Haritz Svenson says that in the church there are traces of people who were active long before us.

She works in clay which is burnt in a wood-fired kiln in the yard. The sculptures come to life in magical ways – through the light that finds its way into cavities, through movements that are set in motion when the visitor pulls a string, through interaction with interpretations in the form of dance, theatre and services in the church.

When entering the porch one finds sculptures in a large peephole. There are figures – each one with its unique expression, its dignity, its wonder. Some brood on a secret, the fact that they can actually move. Perhaps the movement comes into interaction with a visitor who turns or pulls a handle. The installation tempts all of us to participate. The extraordinary medieval ceiling adds to the atmosphere. It was saved when the old chapel was demolished and was used when the new impressive church was built.

Her sculptures are also found in the deep, coloured window niches of the church. These are shapes that open up and can filter the sun's rays. Perhaps they make you think of buildings and thus the owners' marks that the artist has observed in the surrounding countryside.

A happy stream is the title of Matilda Haritz Svenson's artistic interpretation in a courtyard in the new Karolinska Hospital in Solna. In the field between playfulness and seriousness she creates art that makes you committed and touches your emotions.

Rättviks kyrka

Det är något särskilt med Rättviks kyrka, där den vilar ute på Kyrkudden vid Siljan. Någon har liknat kyrkan vid en vallkulla med sin hätta, knäböjande och vakande över sin flock av grå kyrkstallar. Området, som en gång var socknens centrum, är unikt med sina många bevarade byggnader och är idag ett riksintresse för kulturmiljövården.

En socken är det område inom vilka de boende ansvarar för en kyrka. Kring kyrkan uppförs sockengemensamma byggnader, till gagn för utvecklingen av sockenlivet. I Riksantikvarieämbetets publikation *Kyrkplatsen som socknens centrum* tecknas bilden av det ideala sockencentrat som innehållande kyrka, prästgård, sockenstuga, klockargård, fattigstuga, skolhus, tiondebod, sockenmagasin och kyrkstallar.

Det är runt *kyrkan* sockencentrat utstrålar. Kyrka och prästgård var avhängiga av varandra. Utan bostad åt prästen hade biskopen inte rätt att inviga en kyrka. *Prästgården* kom också att bli det administrativa centrat motsvarande dagens kommunalhus. *Sockenstugan* uppkom ur ett behov att kunna mötas och avhandla sockengemensamma spörsmål inomhus och ersatte samlingsplatsen på kyrkvallen. *Klockargården* skulle inhysa klockaren, den som ringde i kyrkklockorna och var prästens högra hand vid de kyrkliga förrättningarna. Fattigstugan var en byggnad socknen var pliktad att låta uppföra för den delen av befolkningen utan medel eller annan inkomst. Fattigstugan är idag ofta riven efter att nya reformer slagit igenom i början av 1900-talet. *Skolhus* fanns i viss utsträckning innan skolreformen 1842, men blev därefter vanlig i sockencentrat. *Tiondeboden* var den byggnad i vilken tiondet förvarades. Den kom till viss del att ersättas av *sockenmagasinet* på 1700-talet. I *kyrkstallarna* kunde hästarna stå under förrättningen, men de kunde också fungera som enklare boställen när resvägarna var långa.

I Rättvik vakar kyrkan över en närmast unik miljö. Här återfinns prästgård, tiondelada och inte mindre än 92 fjärdingsvis grupperade kyrkstallar, vilka främst är uppförda under 1700–1800-talen, men där den äldsta är daterad till 1475. Klockargården byggdes om på 1950-talet och blev *Stiftsgården Rättvik*, en plats för lärande och möten. På så sätt har sockencentrat i Rättvik aldrig förlorat relevans, utan fortsatt vara ett levande nav vid Siljans strand.

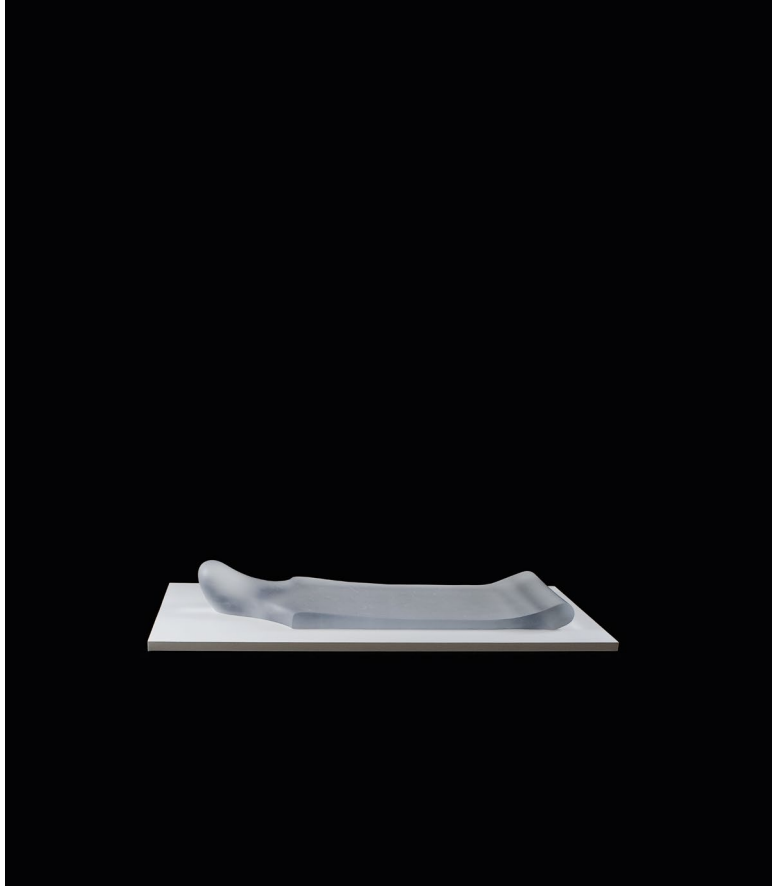

Rättvik church

There is something truly remarkable about Rättvik church, where it's set out on Kyrkudden by the Siljan lake. It resembles a Dalecarlian girl with her bonnet, kneeling over a herd of old church stables. The church with its many associated buildings, once the parish centre, is unique and therefore listed as a heritage site of national interest. A parish is a territorial entity within a diocese, where the inhabitants are responsible for the buildings belonging under the jurisdiction of the parish priest. The ideal parish center, as it is presented in *Kyrkplatsen som socknens centrum* (The churchyard as the center of the parish) published by the National Heritage Board, consists of a church, vicarage, parish cottage, a house for the sexton, poorhouse, school, tithe shed, parish warehouse and church stables.

The *church* is the center of the parish and from where everything emanates. The vicarage is the home of the parish priest, but on the countryside, it also became the administrative center corresponding to today's municipal building. The *parish cottage* arose from a need to be able to meet and deal with common issues indoors and replaced the gathering place on the churchyard. The *sexton house*, housed the bell-ringer and the church caretaker. The parish was also obliged to erect a poorhouse. Today, the *poorhouse* is often demolished after new reforms took effect in the early 20th century. *Schoolhouses* existed to some extent before the school reform of 1842, but then became common in the parish center. The *tithe* was the building in which the tithe was kept. It was to some extent replaced by the parish warehouse in the 18th century. In the *church stables*, the horses were kept during the service, but they could also function as dwellings for those who had a long way to travel to Sunday mass.

In Rättvik, the church watches over a unique environment. Here you will find 92 church stables, which were mainly built during the 1700's - 1800's, but where the oldest is dated to 1475.

Karin Törnell

– Det finns en mänsklig samhörighet som ljuder genom tid och rum, säger Karin Törnell. Varje människa står inför eviga frågor, om varandet, om själva existensens betingelser: Människan är människa, oavsett hur samtiden ter sig. Vi är alla en del i en större helhet – och det finns en vila i den vissheten.

Det anas en vördnad för dem som har levat för länge sedan när Karin Törnell talar. Hennes varsamt formade, sammetslena skulpturer av glas, ska nu ta plats i Rättviks kyrka – föra dialog med madonnan från 1300-talet och andra mycket gamla verk och med byggnadens bastanta gestalt.

– Strävan är att mina verk, helt och fullt, ska inta sina platser. Att de ska tillföra en klart samtida ton och ändå, något motsägelsefullt, vara i samklang med den äldre konsten och hävda att de hör hemma just här. Jag vill kila in mina skulpturer – tydliga verk från vårt nu – så att de blir en del av kyrkorummets månghundraåriga helhet.

Inte ett ord, *Lodad önskan* och *Tät strävan* är tre av titlarna på Karin Törnells verk. Skulpturerna i sig är ordlösa – och gränslösa i sina tilltal. Konstnären vill öppna för att varje besökare, utifrån egna erfarenheter och rådande stämning, hittar sin egen ingång till verken. Här är det tillåtet att känna både harmoni och dissonans, rentav obehag. Beträktaren ska våga lita till sin intuition.

– Konsten är som livet. Skikt av känslor kan finnas parallellt, motsägelsefulla, men utan konflikt. Ett och samma verk kan – i olika skeden och känslolägen – ge oss olika betydelser och upplevelser. Att bli berörd kan ha olika innebörd.

Karin Törnell arbetar inte med varmt glas som snabbt formas under stor hetta. Hennes metod är betydligt långsammare och liknar gjutning i brons, så kallad förlorad form. Skulpturen formas oftast i lera, gipsformtas och skulpturen gjuts sedan i vax. Utifrån vaxet görs den slutgiltiga gjutformen, vaxet ångas ut, och gjutningen tar sedan minst en vecka i ugn. Slutlig form och yta får verket när konstnären sågar och slipar det.

I kyrkans rum för andlighet blir konsten ett starkt språk, menar hon. I Stockholms mest centrala trafikmiljö, Station City, talar varje dag hennes *Andetag* och *Fotfäste*.

Karin Törnell

Karin Törnell says that there is a human belonging sounding through time and space. Every human being faces eternal questions, about being, about the conditions of our very existence. We are all part of a larger whole.

The aim is for my works to fully find their places in the church. That they should add a definite contemporary tone, and yet, in a somewhat contradictory way, be in harmony with the art of old times, and claim that they belong right here. I want to fit in my sculptures so that they become part of the whole of the centuries old church.

Not a word, *Deep wish* and *Tight striving* are three titles. The sculptures themselves address you in a wordless and boundless way. The artist wants each visitor to approach the works from his or her own experience and mood. Here it is allowed to feel both harmony and dissonance, even discomfort. As an observer you should dare to trust your intuition.

– Art is like life. Layers of emotions can exist in parallel, contradictory, but without being conflicting.

Törnell doesn't work with hot glass. Her method is slow and similar to casting in bronze. The sculpture is usually cast in clay, a plaster mould is used and then the sculpture is cast in wax. The final mould is made, based on the wax, which is steamed out, and then the casting in a kiln takes at least a week. The final shape and surface are given to the work when the artist saws and cuts it.

In Stockholm's traffic environment, Station City, Törnell's sculptures *Breath* and *Foothold* communicate every day. *Breath* focuses on each individual. *Foothold* manifests calmness and says: "Without a rest and weight we are blown away."

Sollerö kyrka

Här på Sollerön står kyrkan fast rotad i historien. Den är utkomsten av en strävan att få bilda egen socken, självständig från Mora. Själva hade man varit länge, men inte ensamma. Genom århundradena kom ön att bli en viktig knutpunkt för sjöfarande och för handel.

Ön har befolkats redan under stenåldern. Därefter kommer de rika förekomsterna av sjö- och myrmalm i Ovansiljan att bidra till Solleröns storhetstid. Från denna storhetstid härstammar Dalarnas största vikingatida gravfält i Bengtsarvet och Utanmyra. Den vittnar om en rik, fast bebyggelse från omkring 800–1050. Det är också från denna tid öns stolta båtbyggartraditioner härstammar: Efter vikingatiden förändras livet på ön. Jordbruket blir huvudnäringen. På den gamla kultplatsen i Bengtsarvet uppför man tidigt ett kapell, som man idag vet mycket litet om. Dess efterträdare *Soolöens* eller möjligen *S:t Laurentii Capel*, byggs på 1500-talet och det är då man uppgår i Mora. Från denna tid kommer Dalarnas äldsta bevarade kyrkklocka, gjuten 1530.

Som på många andra öar bidrar bristen på landvägar till en samhörighetskänsla och egna traditioner som skiljer sig från de som brukas på fastlandet. Inte sällan gör ö-tillvaron att vissa traditioner eller hantverkskunskaper, som Solleröns stolta båtbyggande, att dessa konserveras och traderas vidare i bygden.

Eftersom gudstjänst bara firades varannan söndag på Sollerön, kunde rodde över till Mora bli krävande, inte minst under svåra väderförhållanden. Vid den stora böndagen 1773 drar en storm över Siljan vilket gör att båtarna inte kan lämna Sollerön. För att ha uteblivit från högmässan bestraffas samtliga med böter. Längre hade man hos kungen sökt tillstånd att få bilda egen socken, men utan resultat. Efter 1773 blir dock öbornas våldan än mer hårdnackad, tills man malt ner motståndet i huvudstaden. 1776 ges arkitekt Olof Tempelman i uppdrag att rita den nybildade socknens nya kyrka. Bygget av kyrkan pågår sedan under hela 1780-talet.

Inredningen från det gamla kapellet finns införlivat som ett eget kapell i sakristian. Att vandra mellan nyklassicistiska kyrkorummets och i kapellet med dess gamla barockinredning, är att som att uppleva ett litet koncentrat av Sollerön. Här har generationer ömt vårdat arvet av det förgångna, fram till mina och dina dagar.

Sollerö church

Here on Sollerön, the church is firmly rooted in history. The church building is the result of people's combined effort to form its own parish, independent of the nearby Mora parish. For centuries Sollerön had been on its own, but never alone, being an important hub for seafaring and trade.

Sollerön was populated already during the Stone Age. Centuries later, during the Viking era, the rich deposits of sea and bog ore in Ovansiljan contributed to Sollerön's heyday. From this era, around 800-1050 Dalarna's largest Viking-era burial ground in Bengtsarvet and Utanmyra originates, as well as the island's boatbuilding traditions, still present today. After the Viking Age agriculture becomes the main source of income. At the pagan place of worship in Bengtsarvet, a Christian chapel is built early, of which very little is known today. Its successor was built in the 16th century as an annex chapel under Mora parish. From this chapel originates Dalarna's oldest preserved church bell, cast in 1530.

As on many other islands, the lack of road connections to the mainland creates strong bonds and the creation and preservation of its own strong traditions or craftsmanship, such as Sollerön's proud boat building traditions still preserved today. For a long time, the people on Sollerön had pleaded to the king to form their own parish. Since worship was only celebrated every other Sunday in the chapel on Sollerön, rowing over to the mass in Mora on Sundays could be demanding and dangerous, not least in difficult weather conditions. On the great day of prayer in 1773, a storm raged on Lake Siljan, which meant that the boats couldn't leave Sollerön. As a punishment for not attending the high mass, everyone was fined. After this the struggle to break free from Mora was intensified, until the king simply gave in. In 1776 the architect Olof Tempelman was commissioned to design the new church of the recently formed parish. The following building phase would last through the 1780's.

Maria Koolen Hellmin

– Vad händer när nya bilder förenar sig med den gamla kyrkans välvda tak, undrar Maria Koolen Hellmin. Hon prövar och prövar: Vill att samtidens bildspråk ska finna sin plats, bli ett slags nutida kyrkomåleri, som i berättelser och teknik tar vid efter medeltida målningar: Maria Koolen Hellmin är skulptör; van att arbeta med olika material och i stora format. I Sollerö kyrkas stiliga, stillsamma tak, för hon till skikt av bilder som i lager på lager breder ut sig på välvda ytor. I lugn och långsam takt avlöser bilder varandra. Där olika projektioner går omlott uppstår – genom nya konstellationer – hela tiden nya motiv. Det är en bildernas egen kanon, i kyrkans svindlande rum.

Under bar himmel – Underbar himmel är titel på verket. Kanske förmims känslan av sommardag, på rygg i gräset och skyns skönhet, där molnens rörelser bildar ständigt nya mönster. Kanske syns något skrämmande – som i medeltida målningar där det vackra och vardagliga möter djävul och ondska. Maria Koolen Hellmin vill slå an en ton som klingar både ljuvt och kärvt. Under bar himmel blir vi sköra och skyddslösa. Där lever den hemlösa. Där är regn och storm obevkliga. Som en del av verket har Torbjörn Grass format ljudbilder och Jon Nyström har kodat bild och ljud till konstellationer som aldrig återupprepas. Flyktiga, bevingade varelser har landat i kyrkan, på genomsiktliga tavlor: En välkomnar vid kyrkporten, med vingarna rakt upp. Framme vid altaret gör förgängelsen sig påmind – den döda insektskroppen är i sönderfall, men de spröda tunna vingarna är intakta, flygbara. Skönheten är bevarad hos döda insekter: Det tycks som om pärlmorskimret ökar sin lyskraft, konstaterar konstnären. Nära finns tanken att återuppståndelse är möjlig.

Kyrkans lilla kapell har rottrådar långt bort i tiden. Här finns ljuskrona och kista från en äldre kyrkobyggnad – och ett fönster som skapar samband med det spirande livet utanför: Maria Koolen Hellmin ser hur kyrkan, starkt förankrad hos tidigare generationer, öppnar sig för oss som lever nu. Med sin konst – ett vilt och okuvligt gräs – vill hon bryta gränsen mellan inne och ute. Göra kyrkans väggar, tak och golv mindre definitiva. Maria Koolen Hellmins verk finns i offentliga miljöer runt om i Sverige. Hon har också arbetat gränsöverskridande mellan skulptur och koreografi och varit professor i Konstfacks institution för Färg och Form. En lång sjukdomstid, med försvagad fysisk styrka, fick henne att börja fotografera, och i samspel med rummets former blir även bilderna skulpturala.

Maria Koolen Hellmin

Maria Koolen Hellmin wonders what happens when new images unite with the vaulted ceiling of the old church. She keeps exploring this. She wants contemporary imagery to find its place and become a kind of church painting of our time which follows on medieval paintings as for narrative and technique. Maria Koolen Hellmin is a sculptor who is used to working with different kinds of material and with large-sized objects. On the elegant and serene ceiling of the Sollerö church she adds layers upon layers of images which spread on arched surfaces. These images are shown one after the other at a calm and slow pace. New motives appear all the time through new constellations where the projections overlap. It's a pictorial canon in the dizzy space of the church.

Bare sky – wondrous sky is the title of this work. Perhaps you have the feeling of a summer day, lying on the grass, the beauty of the sky, where the movements of the clouds constantly form new patterns. Maybe there is something frightening – as in medieval paintings where the beautiful and ordinary meet the devil and the evil. Maria Koolen Hellmin wants to strike a note which sounds both sweet and harsh. Under the open sky we become fragile and unprotected.

That's where the homeless live. That's where rain and storm are implacable. As part of the work Torbjörn Grass has created sound pictures and Jon Nyström has coded picture and sound to constellations which are never repeated. Volatile, winged creatures have landed in the church, on transparent paintings.

She says that beauty is preserved in dead insects. It seems as if the luminosity of the mother-of-pearl shimmer increases. Close is the idea that resurrection is possible. Maria Koolen Hellmin's works can be seen in public environments all over Sweden. She has also been Professor at the Department of Colour and Form at the University College of Arts, Crafts and Design.

Storsäterns kapell

Form följer funktion myntade den amerikanske arkitekten Louis Sullivan redan 1896. Han menade att så länge arkitekten kunde finna byggnadens inneboende funktion, så skulle formen ge sig själv. En byggnads yttre skulle som en följd av detta sålunda avspegla dess inre. Kanske var uppdraget att uppföra Storsäterns kapell därför mycket enkelt för arkitekterna Jack Hansson och Gösta Lilliemarck.

Vilka yttre uttryck tar sig då ett rum för andakt i en svensk fjällmiljö? Någotting jordnära, sprunget direkt ur marken är det första som slår an. Den centralt placerade ingången utan betydande trappsteg, visar oss att gränsen för det som är utanför och det som finns innanför är mycket tunn, att tillgången till rummet är allas. Tak och fasad är klädda i spån utan markerade övergångar eller listverk, precis som om den omgivande tallskogen fjällat av sig. Byggnaden har med sitt högresta sadeltak också en tydlig strävan uppåt. Vapenhuset följer på långhusets spetsform som ytterligare accentueras av en centralt placerad takryttare. Längs långsidorna fortsätter taksparrarna som strävor ända ner i marken, men det tycks oss inte som att det är för att klara en tyngd ovanifrån, utan som att sparrarna ska fungera som jordankare för att hindra kapellet från att lyfta och sväva i väg.

Sitt slutna intryck till trots inträder man i en luftig byggnad med friliggande takstolar för att kunna skapa maximal höjd. De rytmiskt fördelade ljusinsläppen skapar inte bara ljus och rymd, utan gör besökaren medveten om och närvarande i den omgivande naturen. Interiören är annars sparsmakad och enkel. Ett effektivt placerat korfönster fungerar som enda utsmyckning. Genom fönstret får betraktaren ett panorama över ett fjällandskap som förändras i takt med väder och årstid. En tavla som inrymmer allt det man kan uppleva genom glasrutan hade aldrig kunnat målas, att det himmelska endast är en armslängd bort.

Storsäterns chapel

Form follows function, said the American architect Louis Sullivan in 1896. He meant that as long as the architect could find the inner function of a building, the form would appear by itself. The outside of a building should reflect its inside. Maybe therefore the mission to erect Storsäterns chapel was easy for the architects Jack Hansson and Gösta Lilliemarck.

What expressions could a room for worship take in a Swedish mountain environment? Something earthbound, sprung from the ground, is what first comes to mind. The entrance, centrally located and placed on the ground level without any steps, symbolizes the thin line between the inside and outside, that the inside is within reach. The roof and façade are covered with shingles, in a fashion that makes it look like an extension of the surrounding pine forest. The high gabled roof of the church strives upwards. Even the rafters seem not to carry the weight of the building, but rather hinder the chapel from taking off.

Despite the enclosed appearance, what you experience when you enter the chapel, is an airy, voluminous room filled with light and space. The rhythmically positioned windows makes the visitor aware of the surrounding nature. The interior is clean and light. A strikingly set choir window is the only ornament in the room, like a painting, displaying the mountain panorama throughout the changing of the seasons.

Anja Örn

– Den som förlorar sin älv, förlorar en del av sig själv, säger Anja Örn. Hon lever och verkar där Stora Luleälv möter havet. I många år har hon rest uppströms längs älven, fun-

derat på människans relation till naturen och landskapet. Hon har stått på platser med förunderligt sköna vyer – och blivit varse

att mycket av det som vi tror är natur, är skapat av människan.
– Var börjar och slutar en älv, undrar hon. Och vad är en älv? Räcker det med en rännil eller torrfåra, när fria, friska, flödande vattenfall har byggts bort och letts om till kraftverk som – i och för sig – tillför människan och samhället nyttigheter?

I Storsäterns kapell visar Anja Örn imaginära forsar – hennes egna fantasier om de livfulla vattenflöden som en gång fanns. Strax intill kapellet rinner ån Grövlan som i lekande, om än små, forsar för vatten från Grövelsjön till Storån och Österdalälven. Längre söderut reser sig Sveriges högsta damm, 125 meter hög, vid Trängslets kraftverk. Trängseldammen, som skapades åren 1955-1960, har en strandlinje på över tio mil. Människorna här, bär samma berättelse som dem som på andra håll har förlorat sin älvs naturliga lopp.

Anja Örn har sökt i dokumentationen kring sin älv. Den beskrivs ha haft de underbaraste av vattenfall. Målare och fotografer sändes ut för att skildra dess vilda, kraftfulla flöden. I nationalromantisk anda förmedlas stolthet över naturens mäktighet – och i nästa andetag omtalas potentialen i att ta tillvara vattnets kraft.

– När försvinner minnet av en älv, undrar konstnären? Är det när älven tystnar? Eller när landskapet är förändrat och kartan har ritats om?

I verk av olika slag – skulpturer, filmer, installationer – undersöker Anja Örn människans skuld i landskapet. Finns den, undrar hon och tänker att den ger sig till känna som en ångest eller oro när vi inte kan förstå och läsa de historiska lagren i naturen. Landskapet blir flyktigt och svårt att tycka om. Och hur känns det att tysta en fors? Kan det vara som att sluta andas, väldigt långsamt?

I Sjätte sinnet träder *Till minnet av en älv* fram i skulptural form. Till verket finns också en film, med samma titel, att se via stiftets webbplats. Till minnet av en älv är också inköpt av Moderna Museet.

Anja Örn

Anja Örn says that he who loses his river loses a part of himself. She lives and works where the river Stora Luleälv meets the sea. For many years she has travelled upstream along the river, pondering over man's relationship to nature and the landscape. She has stood in places with breathtaking views – and realized that much of what we believe is nature has been created by man.

She wonders where a river starts and where it ends. And what is a river? Is a rivulet or a dry bed enough, when free, fresh, flowing waterfalls have been transformed into power plants, which – it is true – add benefits to man.

In Storsäterns chapel Anja Örn shows imaginary rapids – her own fantasies about the vivid flows of water that once existed. She has studied documents on her river: It is described as having had the most wonderful waterfalls.

The artist wonders when the memory of a river disappears. Is it when the river is silent? Or when the landscape has changed and the map has been redrawn?

In sculptures, films and installations Anja Örn examines man's guilt in the landscape. Does it exist, she wonders, and thinks that it manifests itself as anguish when we can't understand or read the historical layers in nature. The landscape becomes ephemeral and difficult to enjoy. Whose memories and images of the untouched nature will remain? Is there the same colonial perspective here as in the exploitation of natural resources?

In the Sixth Sense *In memory of a river* appears in the form of a sculpture. There is also a film with the same title to be seen via the diocese's website. *In memory of a river* has also been purchased by the Museum of Modern Art in Stockholm.

◀ Foton: Anja Örn. Bilden längst ner är från utställning av verket i Laponiporten, Porjus 2021. I bakgrunden syns ställverk och torrfåra vid Porjus kraftstation. Uppe till höger VideoStill ur filmen med samma namn som också ingår i verket. Uppe till vänster en av fem skulpturer som ingår i den offentliga gestaltningen i Västra Eriksberg (Göteborg).

Konstnärer och kyrkor i Sjätte sinnet 2007-2019

Sjätte sinnet 2007

Ingela Agger	Lindesberg
Josie Ahlström	Söderbärke
Lennart Alves	Älvdalen
Björn Brusewitz	Ludvika Ulrika
Eva Ek-Schaeffer	Åhl
Paul Grähs	Västerås domkyrka
Sara Gustavsson	Köping
Elisabeth Henriksson	Västerås domkyrka
Åsa Herrgård	Kumla
Åsa Holmlund	Hedemora
Kia Kullander	Malung
Malin Lager	Stora Tuna
Lena Lervik	Ore
Berit Mannberg	Västerfärnebo
Kajsa Mattas	Mora
Birgitta Nordström	Husby
Tomas Nygren	Norrby
Lina Selander	Ljusnarsberg
Urban Sjöberg	Sura nya kyrka
Pål Svensson	Sundborn
Lars Vilks	Sura gamla kyrka
Karin Ward	Ramsberg
Lars Widenfalk	Siljansnäs
Fredrik Wretman	Nora

Sjätte sinnet 2010

Nina Bondeson	Gagnef
Lenny Clarhäll	Leksand
Jörg Jeschke	Enhetens kapell
	Stiftsgården i Rättvik
Ingalena Klenell	Floda
Svante Rydberg	Boda

Sjätte sinnet 2013

Roland Backlund	Karbenning
Mats Lodén	Sala Kristina, i park
Mia Malmlof	Fläckebo
Yngve Mauritsson	Karbenning
Helena Piippo Larsson	Avesta
Thomas Qvarsebo	By
Michael Söderlundh	Sala Kristina

Sjätte sinnet 2016

Katarina Löfström	Grängesberg
Kristina Wikström Hedman	Grangärde
Mats Hjelm	Järnboås
May Lindholm	Guldsmedshyttan
Meta Isæus-Berlin	Hällefors
Nygårds Karin Bengtsson	Hjulsjö kyrka och gravkapell
Olle Norås	Ljusnarsberg

Sjätte sinnet 2019

Anna Sjons Nilsson	Vika
Jonathan Josefsson	Stjärmsund
Knutte Wester	Norberg
Helene Schmitz	Västerfärnebo
Maria Andersson	Surahammar
Sonja Larsson	Hallstahammar, S:t Lars kyrka

Besök gärna hemsidan!

Där hittar du ännu mer om Sjätte sinnet 2022
och presentationer av våra tidigare utställningar.

www.svenskakyrkan.se/sjattesinnet

sjätte sinnet⁶

Fakta/Facts

Sjätte sinnet⁶

Arrangör: Svenska kyrkan i Västerås stift i samverkan med Storsäterns ideella kapellförening, Idre-Särna församling, Mora församling med Mora, Sollerön, Venjan, Siknäs och Våmhus, Rättviks församling och pastorat, Stora Tuna-Torsångs pastorat och Torsångs församling.

Initiativtagare: Stiftsstyrelsen i Västerås stift

Samverkanspart: Bild och Form, Region Dalarna

Planeringsgrupp:

Kristina Hassel Konpan, *Västerås stift*
Emelie Lilja, Bild och Form, *Region Dalarna*
May Lindholm, *curator*
Camilla Nyman, *Bild och Form, Region Dalarna*
Karin Perers, *Västerås stift, ordförande*
Karin Spector, *Västerås stift*

Konstnärssurval: May Lindholm efter dialog med projektgruppen

Konstkatalog

Omslagsfoto: *Inte ett ord* av Karin Törnell

Text om konstnärer och konstverk: Karin Perers

Text, kyrkobeskrivningar: Mikael Karlsson Aili

Engelskspråkiga sammanfattningar

Kyrkobeskrivningar: Mikael Karlsson Aili
Övriga texter: Annie och Sten Cederbom

Formgivning: Åke Paulsson

Tryck: åtta45

ISBN: 978-91-87839-21-4

© Svenska kyrkan i Västerås stift 2022

The Sixth Sense⁶

Organisers: The Diocese of Västerås in collaboration with Storsäterns non-profit Chapel Association, Idre-Särna parish, Mora parish with Sollerön, Venjan, Siknäs and Våmhus, Rättviks parish and vicarage, Stora Tuna-Torsång vicarage and Torsång parish.

Promoter: The Board of the Diocese of Västerås

Partners: Dalarna County Council

Planning group:

Kristina Hassel Konpan, *The Diocese of Västerås*
Emelie Lilja, *Dalarna County Council*
May Lindholm, *curator*
Camilla Nyman, *Dalarna County Council*
Karin Perers, *Diocese of Västerås, Chairperson*
Karin Spector, *The Diocese of Västerås*

Artist selection: May Lindholm in consultation with the project group

Art Catalog

Coverphoto: *Not a Word* by Karin Törnell

About art and artists: Karin Perers

About churches: Mikael Karlsson Aili

Summary in English:

Church descriptions: Mikael Karlsson Aili
Other texts: Annie and Sten Cederbom

Layout: Åke Paulsson

Print: åtta45

ISBN: 978-91-87839-21-4

© Church of Sweden, the Diocese of Västerås 2022

The Sixth Sense⁶

The Sixth Sense shows art from our time, in churches from different centuries. For as long as people have been Christians they have engaged artists to interpret the important questions of life.

The Sixth Sense gives our contemporary artists space in churches. Their works address us, who enter the church – and at the same time they communicate with architectural values and historical art.

This summer you meet contemporary art in six churches in Dalarna: Art that evokes thoughts about life's hardship and striving. Poetry, dance, music and pictorial art can all contribute to the confirmation of what it implies to be a human being and handle ordeals and possibilities. The Church of Sweden has engaged artists who are active now and consequently take part in the turbulent existence of our time.

The Sixth Sense is arranged by the Church of Sweden in the diocese of Västerås, in cooperation with host parishes and the Region of Dalarna.

The exhibition runs June 5 – September 4 2022

Idre Church

The Church is open every day 10-14
Viewing other times is booked at the parish office
+46 253-596150

Rättviks Church

The Church is open every day 9-16

Torsångs Church

The Church is open every day 8-20
Summer nights music 6/7, 27/7 and 17/8 at 18
See the parish website for calendar:
www.svenskakyrkan.se/borlange

Våmhus Church

The Church is open every Monday to Friday 8-15
Saturdays and Sundays it's open in connection with services and concerts. See the parish website for calendar:
www.svenskakyrkan.se/mora

Sollerö Church

The Church is open every Monday to Friday 8-15
Saturdays and Sundays it's open in connection with services and concerts. See the parish website for calendar:
www.svenskakyrkan.se/mora

Storsäterns Chapel

Always open

Sjätte sinnet⁶

Sjätte sinnet visar konst från vår egen tid, i kyrkorum från olika århundraden. Så länge människor har varit kristna har de engagerat konstnärer för att gestalta livets stora frågor.

Sjätte sinnet ger vår samtids konstnärer utrymme i kyrkor. Deras verk talar till oss som stiger in i kyrkan – och för samtidigt dialog med kyrkobyggnadens arkitektoniska värden och historiska konst.

I sommar möter du samtidskonst i sex kyrkor i Dalarna: Konst som väcker tankar om livets vedermodor och strävanden. Poesin, dansen, musiken och bildkonsten kan alla bidra till bekräftelse av vad det innebär att vara människa och handskas med prövningar och möjligheter. Svenska kyrkan har engagerat konstnärer som är verksamma nu – och därmed delaktiga i vår tids omtumlande tillvaro.

Sjätte sinnet arrangeras av Svenska kyrkan i Västerås stift, i samverkan med värd församlingar och Region Dalarna.

Utställningen pågår 5 juni – 4 september 2022

Idre kyrka

Kyrkan är garanterat öppen kl. 10-14 varje dag.
Vill du besöka utställningen annan tid kontakta personalen.
Expeditionen 0253-596150

Rättviks kyrka

Kyrkan är öppen varje dag kl. 9-16

Torsånga kyrka

Kyrkan är öppen alla dagar kl. 8-20
Sommarmusik 6/7, 27/7 och 17/8 kl. 18
Se hela sommarens program: www.svenskakyrkan.se/borlange

Våmhus kyrka

Alla vardagar kl. 8-15
Helger öppet i anslutning till gudstjänster och konserter;
se kalender på www.svenskakyrkan.se/mora

Sollerö kyrka

Alla vardagar kl. 8-15
Helger öppet i anslutning till gudstjänster och konserter;
se kalender på www.svenskakyrkan.se/mora

Storsäterns kapell

Öppet dygnet runt